

А. Ткаченко,

викладач кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету,
член Асоціації правників України

П. Ткаченко,

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
член Асоціації правників України

НАРКОТИЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

Вступ. Наркотизм – це негативне соціальне явище, яке поєднує в собі особливу соціальну реальність та безпосередньо пов'язане з виникненням нових соціальних груп, форм соціальних відносин, специфічної субкультури тощо. Також, наркотизм можливо трактувати як негативний соціальний процес, котрий досліджується соціологами в контексті соціальних інститутів та відносин в межах діяльнісної парадигми.

Водночас, наркотизація військовослужбовців – це негативний соціальний процес, котрий полягає в адиктивній поведінці, а також проявляється у формі епізодичного чи помірного вживання психоактивної речовини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням актуальних проблем незаконного обігу наркотичних засобів крізь призму кримінально-правової науки присвячено наукові праці таких видатних вчених, як М.І. Бажанов, В.І. Борисов, В.В. Василевич, В.В. Голіна, О.М. Джужа, М.І. Хавронюк, та ін.

Питання наркотизації військовослужбовців стали предметом наукових розвідок таких дослідників, як А.В. Градецький, О.С. Колесніченко, Л.Т. Котляренко, Я.В. Мацегора,

О.В. Повар, І.І. Приходько та ін. Однак, проблематика наркотизації набуває нових форм, а вчинення – нових методів, що в свою чергу вимагає актуалізацію кримінологічного дослідження.

Метою статті є комплексне, теоретичне дослідження проблеми наркотизації військовослужбовців як детермінанти самовільного залишення військової частини або місця служби, формування дефініції із урахуванням сучасних надбань кримінологічної науки, історичного дискурсу та слідчо-судової практики.

Виклад основних положень. На сьогоднішній день, в умовах дії правового режиму – воєнного стану, нагальним постає боєздатність кожного підрозділу Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України та інших військових формувань утворених відповідно до законів України. Забезпечення боєздатності підрозділу здійснюється, зокрема шляхом ефективного кількісного комплектування особовим складом. Основним фактором, який негативно впливає на рівень боєздатності, вмотивованості підрозділу, а також псує психологічний мікроклімат, підриває моральний та бойовий дух окремих,

вразливо-чутливих категорій військово-вслужбовців є поширення фактів самовільного залишення військової частини або місця служби.

Протягом тривалого часу, науковці досліджують актуальні проблеми кримінологічної характеристики та детермінації злочину, передбаченого статтею 407 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Серед детермінантів, які продукують вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби можливо визначити наркозалежність. Саме так, аналітичні та статистичні дані свідчать про збільшення випадків вживання наркотичних речовин військовослужбовцями. Масштаби цієї трагедії сьогодні набувають катастрофічного характеру та позбавляють надії на краще майбутнє нашої країни. Психологи стверджують, що наркоманія не тільки відбирає здоров'я окремо взятої людини – вона спричиняє його соціальну деградацію та є небезпекою для всього суспільства загалом, адже супроводжується такими негативними соціальними явищами, як злочинність, гострі труднощі в сімейних відносинах, психічні захворювання, суїцидальна поведінка та інше [1, с. 103].

Поширення наркотизації серед цивільного населення зумовлює її наявність і серед військовослужбовців. Так, серед контингенту призовників та осіб чоловічої статі, мобілізаційного віку, сформувалася досить велика частка осіб, які в минулому або на теперішній час мають негативний досвід вживання наркотичних засобів. В свою чергу, дана дефініція підтверджується соціологічним дослідженням за результатами якого встановлено, що близько 35 % студентів першого курсу професійно-технічних училищ та 25 % здобувачів вищої освіти хоча б один раз вживали наркотики [2, с. 43–44]. На думку дослідників, неповнолітні та молодь, які страждають від наркотичної залежності, є основною групою ризику

і одночасно головним так званим «резервом» військового наркотизму [3, с. 111]. Низький рівень медичного огляду осіб призовного віку на медичних дільницях військових комісаріатів, нині – територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки продукують можливість потрапляння до лав війська осіб із числа наркозалежних та/або схильних до наркотизації [4, с. 272].

З огляду на історичний дискурс, який наведено у дослідженні вченим із Інституту неврології, психіатрії, наркології Національної академії медичних наук України В.Л. Наумовим, варто зазначити, що під час війни в Кореї зловживали наркотиками або алкоголем від 30 до 45 % американських солдатів. Соціологи стверджують, що від 50 до 90 % солдатів вживали марихуану епізодично, 10–20 % – щодня. Після того, як восени 1970 року В'єтнаму був раптово затоплений високоочищеним героїном, доступним за ціною і можливістю придбання, було зареєстровано зростання числа смертей, пов'язаних з його зловживанням, в тому числі від передозувань. Відсоток наркозалежних збільшувався в міру тривалості служби у В'єтнамі. За даними Міністерства оборони США героїн вживали близько 10 % комбатантів. За даними анонімних опитувань, 16 % солдатів брали героїн епізодично, 10 % – більше 10 разів на місяць і 4 % – щодня. Основними споживачами наркотиків були молоді солдати у віці від 18 до 23 років. Серед офіцерів такими були від 10 до 20 %. Однак, реальна поширеність наркотизації залишалася невідомою у зв'язку з тим, що військовослужбовці, які вживали психоактивні речовини, часто звільнялися з армії в адміністративному порядку. Проблема зростання адиктивних розладів серед військовослужбовців досить гостро стояла і під час військових дій французьких військ в Алжирі в 1954–1962 рр.,

в частинах португальської морської піхоти, що діяли проти визвольних сил в Гвінеї-Біссау в 1964–1968 рр., в британських військах в ході Фолклендського конфлікту, в учасників війни в Лівані 1975–1987 рр. Високий рівень зловживання психоактивних речовин, виявлений серед солдатів американських підрозділів, розгорнутих в зоні військових дій у Перській Затоці, ще більше зріс після повернення їх на батьківщину [5, с. 945].

Сьогодні статистичні дані вказують на переважну до незначного збільшення динаміку наркотизації військовослужбовців. Так, наявні дані оприлюднені вченими-дослідниками Національної Академії Національної гвардії України свідчать, що кількість правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин серед військовослужбовців Національної гвардії України, не тільки не зменшується, а навпаки, суттєво зростає. У 2016 році допущено 7 таких кримінальних правопорушень, у 2017 році їх стало вже 12, у 2018 році – 17, у 2019 році – 20, а станом на 10 березня 2020 року обліковано вже 5 таких злочинів. Не зменшується й кількість адміністративних правопорушень, пов'язаних із вживанням військовослужбовцями наркотичних речовин або їх перебуванням на службі у стані наркотичного сп'яніння. Так, у 2017 році за вживання наркотичних чи психотропних речовин військовослужбовцями на території військових частин або виконання обов'язків військової служби у стані наркотичного сп'яніння командирами військових частин Національної гвардії України та уповноваженими особами складено 11 протоколів про військові адміністративні правопорушення, у 2018 році кількість таких протоколів збільшилася утричі – до 45, у 2019 році – у п'ятеро – до 57, а на початок березня 2020 року складено 27 таких протоколів. Суттєво зросла

кількість випадків затримання військовослужбовців Національної гвардії України за керування транспортними засобами в стані наркотичного сп'яніння: з 2 у 2017 та 2018 до 7 у 2019 та 2 таких правопорушення допущено за перший квартал 2020 року [6, с. 6].

Проблема наркотизації охоплює достатньо широке коло сучасних інституцій суспільства, в більшості випадків потерпає молодь, студенти, вразливі верстви населення. Не виключенням є й військовослужбовці, однак деяка частка вважає, що в умовах режимного розпорядку, а саме в розташуванні військових частин, солдати є недосяжними до наркотиків. Водночас, на нашу думку, вважати в цьому напрямку є принаймні легковажно та необгрунтовано. Вчені зазначають, що до лав Національної гвардії України, як військового формування з правоохоронними функціями потрапляли особи, які до служби вже мали досвід вживання наркотичних засобів. Відповідно до інструкцій, які діють в системі Міністерства внутрішніх справ України, військовослужбовці із сформованою залежністю за рішенням військово-лікарської комісії підлягають звільненню з Національної гвардії України. Однак, варто зауважити, що набуття розголосу про наркозалежного військовослужбовця вкрай негативно впливає на сформований роками імідж Нацгвардії, як реформованого військового формування з правоохоронними функціями [7, с. 5].

Аналіз резонансних випадків поширення наркотизації серед військовослужбовців надає можливості стверджувати, що проблема незаконного обігу наркотиків в лавах війська загострена. Саме так, у вересні 2018 року військовою прокуратурою Київського гарнізону затримано злочинне угруповання до складу якого входило два військовослужбовця Збройних Сил України. Встановлено, що злочинці закуповували наркотичні

У серпні 2021 року на Закарпатті затримано старшину однієї із військових частин, який налагодив незаконний механізм збуту наркотичних речовин серед військовослужбовців. За даними слідства, старшина отримував наркотичні речовини від офіцера, який на момент вчинення злочину перебував в зоні проведення ООС, а також через так звані «закладки» від інших постачальників. В подальшому розповсюджував наркотики серед військовослужбовців [12].

Криміногенна ситуація, що останніми роками склалася у сфері наркотизації військових формувань України, не дає підстав для оптимістичних прогнозів. Навпаки, погіршення наркоситуації в державі загалом, а також зростання наркотизації серед неповнолітніх (майбутнього призовного контингенту), свідчать про реальну загрозу розширення «контингентної бази» для відповідних правопорушень у військах [3, с. 115; 14, с. 7].

Оцінка військового середовища з точки зору ризиків поширення наркоманії є досить суперечливою. З одного боку, молоді люди в армії перебувають у жорстких рамках військової дисципліни, стикаються з обмеженнями, характерними для служби, і несуть підвищену відповідальність за свою поведінку та результати діяльності. Чітка регламентація повсякденного життя, постійний контроль з боку командирів і керівників, а також віддаленість більшості військових частин від великих населених пунктів і основних шляхів транспортування наркотиків значною мірою ускладнюють незаконне розповсюдження наркотичних речовин у військовому середовищі. Однак, з іншого боку, існують фактори, що створюють сприятливі умови для поширення наркоманії серед військовослужбовців. Військові підрозділи є відносно закритими колективами, члени яких мають приблизно однаковий вік, стать та подібні інтереси. Постійне тісне спілкування з однолітками та висока психологічна залежність від групової думки, яка іноді толерує вживання наркотиків, стають криміногенними чинниками, що сприяють поширенню наркотизації серед військовослужбовців [3, с. 114].

Військовослужбовець, який вживає наркотичні речовини, може чинити імпульсивно та непередбачувано. Така поведінка є небезпечною не лише через пряму загрозу життю і здоров'ю, яку становить військовослужбовець у стані наркотичного сп'яніння, а й через створення серйозних передумов для надзвичайних ситуацій з непередбачуваними наслідками. Крім того, наркотизація сприяє поширенню девіантної поведінки, зокрема суїцидальних проявів, що, у свою чергу, призводить до небойових втрат серед особового складу [3, с. 112; 14, с. 5].

В кримінологічному контексті, наркотизація набуває особливої, специфічної гостроти. Зловживання

наркотичними речовинами серед військовослужбовців прямо корелює зі зростанням рівня злочинності у військовому середовищі. Щорічна динаміка засвідчує стабільне збільшення кількості злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків та їх вживанням. Дослідники стверджують, що наркотизація військовослужбовців призводить як до вчинення загальнокримінальних злочинів, так і до скоєння військових кримінальних правопорушень [3, с. 113; 15, с. 51].

Дослідники із Національної Академії Національної гвардії України, кримінальні правопорушення, пов'язані з наркотизацією у військових формуваннях, класифікують за трьома основними категоріями:

1) правопорушення, пов'язані з контрабандою та незаконним обігом наркотичних засобів (ст. ст. 305–317 КК України);

2) злочини, що виникають у сфері легального обігу наркотичних засобів (ст. ст. 318–322 КК України);

3) військові кримінальні правопорушення, вчинені під впливом наркотичних речовин (ст. ст. 406–416 КК України та інші) [3, с. 113].

Зважаючи на вищенаведену класифікацію, доходимо попереднього висновку, що наркотизацію військовослужбовців так чи інакше пов'язують із подальшим вчиненням залежними військовослужбовцями злочинів проти встановленого порядку несення або проходження військової служби, зокрема самовільного залишення військової частини або місця служби, порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями тощо.

Таким чином, наркотизацію військовослужбовців можливо розглядати як окрему детермінанту самовільного залишення військової частини або місця служби. Дана дефініція пояснюється в наступному, а саме: військовослужбовець будучи наркозалежним може чинити імпульсивно та непередбачувано,

Зловживання наркотичними речовинами серед військовослужбовців прямо корелює зі зростанням рівня злочинності у військовому середовищі. Щорічна динаміка засвідчує стабільне збільшення кількості зло-

На сьогоднішній день, проблема наркотизації військовослужбовців як однієї із ключових причин та умов до вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби становить підґрунтя для подальших наукових досліджень, зокрема виділення кримінологічного портрету особи наркозалежного військовослужбовця-злочинця який посягає на встановлений порядок проходження військової служби.

У статті досліджено проблему наркотизації військовослужбовців як однієї з основних криміногенних детермінант самовільного залишення військової частини або

місця служби. В умовах воєнного стану, коли боєдатність підрозділів Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України та інших військових формувань утворених відповідно до законів України є критично важливою, особливу загрозу становить зростання випадків адиктивної поведінки серед особового складу. На основі аналізу науково-дослідних, статистичних та соціологічних даних доведено, що наркозалежність безпосередньо впливає на психологічну стабільність військовослужбовців, руйнує моральний дух колективу та провокує як загальнокримінальні злочини так і військові кримінальні правопорушення, зокрема самовільне залишення військової частини або місця служби. Розглянуто соціальні, психологічні та організаційні чинники, які сприяють проникненню наркотиків до військових частин, а також виявлено структурні недоліки у системі відбору та контролю мобілізаційного контингенту. Особливу увагу приділено історичним паралелям, зокрема привернена увага до ретроспективи міжнародного досвіду (війни у В'єтнамі, Кореї, Алжирі, Перській Затоці), аби проілюструвати повторюваність проблеми наркотизації в армії. Особливу увагу приділено дефініції якого обґрунтовується механізм криміногенної дії детермінанти наркотизації військовослужбовців. Наведено приклади слідчо-судової практики, зокрема в частині механізмів незаконного обігу наркотиків у військовому середовищі та їх впливу на вчинення злочинів проти встановленого порядку несення або проходження військової служби. Обґрунтовано необхідність системного підходу до запобігання наркотизації через реформування медичного огляду, посилення внутрішнього контролю, удоскона-

лення профілактики та правового реагування. Зумовлено на подальшому дослідженні кримінологічного портрету особи наркозалежного військовослужбовця-злочинця який посягає на встановлений порядок проходження військової служби.

Ключові слова: самовільне залишення військової частини або місця служби, кримінологічна характеристика, детермінанти, причини та умови вчинення військового злочину, наркотизація, наркотизм.

Tkachenko A., Tkachenko P. Drugging of military personnel as a determinant of desertion from a military unit or place of duty

The article examines the problem of drugging military personnel as one of the main criminogenic determinants of desertion from a military unit or place of service. In conditions of martial law, when the combat capability of units of the Armed Forces of Ukraine, the National Guard of Ukraine, the State Border Service of Ukraine and other military formations formed in accordance with the laws of Ukraine is critically important, a particular threat is posed by the increase in cases of addictive behavior among personnel. Based on the analysis of scientific research, statistical and sociological data, it is proven that drug addiction directly affects the psychological stability of military personnel, destroys the morale of the team and provokes both general criminal crimes and military criminal offenses, in particular desertion from a military unit or place of service. Social, psychological and organizational factors that contribute to the penetration of drugs into military units are considered, and structural shortcomings in the system of selection and control of the mobilization contingent are also identified. Particular attention is paid to historical

parallels, in particular, attention is drawn to the retrospective of international experience (the wars in Vietnam, Korea, Algeria, the Persian Gulf) to illustrate the recurrence of the problem of drug addiction in the army. Particular attention is paid to the definition that substantiates the mechanism of criminogenic action of the determinants of drug addiction in servicemen. Examples of investigative and judicial practice are given, in particular, in terms of the mechanisms of illegal drug trafficking in the military environment and their impact on the commission of crimes against the established procedure for carrying out or completing military service. The need for a systematic approach to preventing drug addiction through the reform of medical examination, strengthening internal control, improving prevention and legal response is substantiated. It is agreed on further research into the criminological portrait of a drug-addicted criminal serviceman who encroaches on the established procedure for completing military service.

Key words: unauthorized abandonment of a military unit or place of service, criminological characteristics, determinants, causes and conditions of committing a war crime, drugging, drug addiction.

Література:

1. Артюхова В.В. Психолого-педагогічні особливості профілактики наркоманії серед курсантів. Сучасна війна: гуманітарний аспект: тези науково-практичної конференції ХНУПС ім. І. Кожедуба, 31 травня – 1 червня 2018 року. Харків: ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2018. С. 103–105.
2. Котляренко Л.Т. Протидія наркоманії у Збройних силах України. Основні напрями та проблеми протидії наркоманії: матеріали круглого столу, м. Київ, 6 лютого 2017 року. Івано-Франківськ: НАВС, 2017. С. 122.

3. Градецький А., Повар О. Наркотизм військовослужбовців як соціально-правова проблема. Юридичний вісник. 2021. № 3. С. 111–118.

4. Ткаченко П.І. Детермінація самовільного залишення військової частини або місця служби. Актуальні питання теорії та практики правозастосування: колект. монограф.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. В. Кириченка. Дніпро: ЛІРА, 2024. С. 266–289.

5. Наумов В. Історичний досвід дослідження схильностей до адикцій військовослужбовців. / *Propensity to additions in service persons: an experience of historical research. Journal of Education, Health and Sport.* 2016;6(11):941-954. eISSN 2391-8306. URL: <https://apcz.umk.pl/JEHS/article/download/5701/pdf/57753>. С. 941–954. (Дата звернення: 21.12.2024).

6. Профілактика вживання психоактивних речовин військовослужбовцями Національної гвардії України: практ. посіб. / Я.В. Мацегора, О.С. Колесніченко, І.І. Приходько та ін. Харків: НА НГУ, 2021. С. 184.

7. Контроль наркологічної ситуації та раннє виявлення військовослужбовців, які вживають психоактивні речовини: навч. посіб. / І.І. Приходько, Я.В. Мацегора, І.В. Воробйова та ін.; за заг. ред. проф. І.І. Приходька; 2-ге вид. – Х.: НА НГУ, 2016. С. 107.

8. Військова прокуратура затримала у Києві злочинну озброєну групу наркоділків в погонах. Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Центрального регіону. URL: https://vppnr.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=236394. (Дата звернення: 21.12.2024).

9. В столиці під час реалізації наркотиків затримано нацгвардійця: Київська спецпрокуратура. Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Центрального регіону. URL: https://vppnr.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=307172. (Дата звернення: 21.12.2024).

10. На Одещині викрили схему розповсюдження наркотиків серед прикордонників. Інформаційний ресурс «Ль.ua». URL: <https://lb.ua/society/2019/04/13/424491>. (Дата звернення: 21.12.2024).

11. У Києві правоохоронці викрили схему збуту наркотиків на території військової частини. Інформаційний ресурс «Ль.ua». URL: <https://lb.ua/society/2020/04/08/454819>. (Дата звернення: 21.12.2024).

12. На Закарпатті ДБР затримало військовослужбовця під час продажу метамфетаміну. Державне бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/news/na-zakarpatti-dbr-zatrimali-vijskovosluzhbovcya-pid-chas-prodazhu-metamfetaminu>. (Дата звернення: 21.12.2024).

13. ДБР припинило діяльність наркоугруповання, яке курувалося спецслужбами російської федерації. Державне бюро розслідувань. URL: <https://surl.li/fwkqjm> (Дата звернення: 21.12.2024).

14. Профілактика відхильної поведінки у військовослужбовців : навчально-методичний посібник / А.М. Романишин, Т.М. Мацевко та ін. Львів: НАСВ, 2017. С. 322.

15. Гузенко І.М. Прояви девіантної поведінки серед учасників бойових дій та їх профілактика. Психологія національної безпеки і благополуччя особистості: тези I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів 14–15 березня 2019 року. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 50–51.